

Aldaw ýoly bilen Ýel uniwersitetine adyny dakan gul söwdagäri

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Aldaw ýoly bilen Ýel uniwersitetine adyny dakan gul söwdagäri
ALDAW ÝOLY BILEN ÝEL UNIWERSITETINE ADYNY DAKAN GUL SÖWDAGÄRI

Gul söwdagäri, parahor, bihepbe, kezzap adam nädip birküç sany kitap berdim diýip, ýokary okuw jaýyna adyny goýdurmagy başardy?

[Kartinanyň Ýelde görkezilmegi.](#)

Häzirki wagtda, belki-de, dünýäniň iň abraýly ýokary okuw jaýlarynyň biri hasaplanýan Ýel uniwersitetiniň döredilen wagtyndan öň çekilen surat gaty köp zady gürrüň berýär.

Kartinadaky stolda Elaýhu Ýel (ortada), Dewonşiriň gersogy Uilýam Kawendiş (sagda), onuň jigisi Jeýms Kawendiş (çepde) otyr.

Elaýhu Ýel

Surat aslynda Ýeliň gyzy Anna bilen Jeýms Kawendişiň arasyndaky nika baglaşygyna gol çekilýän pursatyny suratlandyrýar.

Bu nika ýokary okuw jaýyna ep-esli mukdarda puluň akmagyny üpjün edip biljek möhüm üýtgeşmeleriň biridi.

Emma suratyň iň esasy gyzykly ýeri – tasmaly we şerap guýup duran garaýagyz çaga.

Onuň bu kadra nähili girendigi we Ýeliň baýlygynyň gözbaşy nämedi diýen sowallar orta çykýar.

Kardaky gul

Elaýhu Ýel Hindistany koloniýalaşdyrmaga gidenleriň arasynda goşulanda ýaňy 24 ýaşyndady.

Az wagtyň içinde ol sebitdäki iň güýçli iňlis söwdagärleriniň birine öwrüldi we ýerli halka eden sütemleri bilen ýakasynu

tanatdy.

ABŞ-da bolan ýyllarynda bolsa gul söwdasy bilen baýlygyna baýlyk goşan Ýel bir ýandan açan kolležlerine we ylymlar akademiýasyna edýän haýyr-sahawat kömekleri bilen tapawutlanýardy.

Uzak Gündogaryň pagtasy, gyzyl burçy we başga-da birnäçe çig maly Ýel maşgalasynyň üsti bilen Angliýadyr ABŞ-na daşalýardy. Bu Ýeli belli bir derejede goçlaşdyryp, onuň eden etmişleriniň başynyň görmezlige salynmagyny üpjün etdi.

Şu günki günem uniwersitetde we oňa degişli ensiklopediýalarda onuň ady «söwdagär, ýagşylykperwer, filosof» ýaly atlar bilen tutmakdan çekinilmeyär.

Ýel diýilýän adam parahorlukda aýyplanyp, ABŞ-dan sürgün edilen adamdy.

Eláhu Ýel

Aslynda adynyň dakylan Ýel uniwersitetini-de aldapdy, çünki ol aýatda dirikä berjekdigine söz beren puluny bermändi.

Häzir uniwersitetiň çişirip gürrüň berýän kitap kolleksiýasynyň jemi gymmaty-da 512 paunddan az-uçuk geçýär.

Belki-de, Ýeliň uniwersitete eden ýeke esasy kömegi – beýleki haýyr-sahawatçylarda bu asylly işe höwes döretmekdi.

Onuň Hindistanyň Madras şäherinde gubernatorlyk eden ýyllary-da gorkunç döwürdi.

Ýerli halky açlyga we sepillige duçar eden Ýel häkimiýetine garşy çykan iňlis raýatlaryny-da ölüm jezasyna höküm etmekden çekinmejek derejede zalymlykdaky ýolbaşçy düşünjesine eýedi.

Häzir käbir taryhçylaryň Hindistanda gul söwdasy şonuň buýrugy bilen soňlandy diýip öňe sürýän pikiri esassyz çypdyrmadan başga zat däl.

Babyr şanyň zorlugy bilen bu karar iňlisler tarapyndan alynyp, etrap häkimlerinden (gubernatorlardan) Ýel şahsy baýlygyna zyýan ýetendigi sebäpli bu karardan iň köp bimaza bolan şahslaryň başyny çekýärdi.

Şahsy durmuşy-da masgaraçylykly ýagdaýdady.

Ilki iň ýakyn dosty ölende onuň zyndynda galan aýalyna öýlendi we baýlygyna eýe boldy.

Zyndandan aýalyny Angliýa ýollap, iň soňky derejede azgyn we ahlaksyz durmuşda ýaşady.

Öýlenmek ýoly bilen baýlyk edinmegiň mazasyny duýan Ýel bu gezek almaz söwdasyny edýän baý jöhidiň ölüminden soň onuň zyndanda dul galan aýalyna öýlendi we birinji durmuşyndan üýtgeşik ýaşamady.

Hindistandaky eden-etdilikleri daga-daşa sygman başlansoň, ABŞ-na tarap ökje göterdi. Emma barybir Ýel ömründe ahлага dogry gelýän ýeke iş etmändi.

Onuň ýagşylyksöýerligi-de dile çolarlyk zat däldi. Onuň ady şeýle bir halanmaýardy welin, ABŞ-da arkaýyn söwda etmek we geçmişiniň hapalaryny gizlemek üçin haýyr-sahawat işlerini etmäge başlady.

Ilki-ilkiler ol sahawat perişdesi ýaly görülyärdi. Kolležleriň gurulmagy, ýokary okuw jaýlaryna pul kömegini etmek ýaly ýatlanmaga mynasyp işleriň gözlenýäm adamsy Ýeldi, emma ABŞ-ly ýolbaşçylar onuň edýän pyssy-pyjurlyklaryny duýup, oňa ýurdy Angliýa dolanyp barmagy talap etdiler. Ýöne şonda-da eden haýyr-sahawat kömekleri göz önüne tutulyp, toplan baýlygyny ýurduna alyp gitmäge rugsat berildi.

Häzir Ýel uniwersitetiniň alymlary we talyplary şu soragy orta atýarlar:

Gul söwdagäri, parahor, bihepbe, kezzap adam nädip birküç sany kitap berdim diýip, ýokary okuw jaýyna adyny goýdurmagy başardy?

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Duşenbe, 30.10.2023 ý. Taryhy makalalar